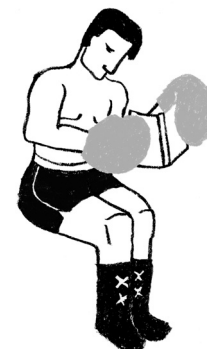

WAR RESISTERS' INTERNATIONAL

MANUAL PER A CAMPANYES

NOVIOLENTES

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

Aquest llibre ha estat editat en PDF seguint criteris de sostenibilitat.

Els llibres de la col·lecció “Eines de Pau, Seguretat i Justícia” volen ser, en primer lloc, un suport útil per a les persones que, amb diferents graus d’implicació, se senten compromeses amb el treball per la pau. Amb aquesta col·lecció volem posar a l’abast del públic llibres curts, clars i pràctics, llibres que proporcionin tant una visió crítica de les relacions internacionals i els conflictes en el món actual com orientacions i guies per a l’activisme en favor de la pau i la justícia; tot un repte que esperem assolir posant a mans dels lectors i les lectores les traduccions d’obres de reconeguda qualitat i també de producció pròpia.

Aquesta col·lecció està codirigida per: Tica Font, Rafael Grasa i Elena Grau.

© 2009, War Resisters’ International

© 2014, Institut Català Internacional per la Pau (ICIP)

Coordinació: Howard Clark, Javier Gárate, Joanne Sheehan

Comissió editorial: Howard Clark, Javier Gárate, Joanne Sheehan, Dorie Wilsnack

Revisió: Hans Lammerant, Tali Lerner, Vicki Rover, Chesterfield Samba, Christine Schweitzer, Vivien Sharples, Jill Sternberg

Col·laboradors: Eric Bachman, Roberta Basic, Jungmin Choi, Ruben Dario Santamaria, Ippy Dee, Hilal Demir, Ruth Hiller, Jørgen Johansen, Brian Martin, Martin Smedjeback, Andreas Speck, Majken Sorensen, Roel Stynen, Stellan Vinthagen

Títol original: *Handbook for Nonviolent Campaigns*

Traducció: Jordi Vidal

Disseny gràfic: Arianne Faber

Maquetació: Arianne Faber

Realització editorial: líniazero edicions

Col·lecció “Eines de Pau, Seguretat i Justícia”

Institut Català Internacional per la Pau

Gran Via, 658

08002 Barcelona

www.icip.cat

Aquesta obra està sota una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons. Per veure’n una còpia visiteu <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/>.

Es permet la còpia, distribució i reproducció d’aquesta obra sempre que sigui sense ànim de lucre, se n’acrediti l’autoria i es mantingui la nota de llicència.

El procés d’escriure aquest manual ha estat un esforç col·lectiu, amb diferents nivells de participació. Una comissió editorial internacional ha fet la major part de la feina d’edició. Els articles es van publicar al wiki de la IRG (http://wri-irg.org/wiki/index.php/Nonviolence_Handbook); els continguts del wiki es continuaran actualitzant.

ÍNDEX

1. Sobre aquest manual i com utilitzar-lo	8
2. Introducció a la noviolència	10
Què és la noviolència i per què utilitzar-la?	
Entrenament en noviolència	
Vosaltres i el vostre grup	
Usos de la noviolència al llarg de la història	
Estudi de casos: entrenaments noviolents en el moviment de drets civils dels EUA	
Estudi de casos: Otpor: la força de la gent a Sèrbia	
3. Gènere i noviolència	30
Què és el gènere?	
Per què els moviments per la pau haurien d'abordar la violència de gènere?	
Un exemple de vinculació de pau i qüestions de gènere: el New Profile a Israel	
4. Tasques i eines per organitzar i dinamitzar cursos de formació	36
Treball conjunt	
Llista de control per organitzar un entrenament	
Llista de control per dinamitzar un entrenament	
5. Campanyes noviolentes	40
Què fa que una campanya sigui noviolenta	
Planificació de campanyes noviolentes	
El programa constructiu	
El Pla d'Acció del Moviment	
Formes d'acció noviolenta	
Fases d'intensificació en una campanya noviolenta	
El paper dels mitjans de comunicació	
Guia d'estudi de casos de campanyes	

6. Organització per a accions noviolentes efectives	76
Emissió del missatge de protesta – Com fer que una acció sigui efectiva	
Com abordar l'estrès i la tensió de prendre posició	
Humor i accions noviolentes	
Treball en grup	
Llista de control per planificar una acció	
Papers durant, abans i després d'una acció	
Suport jurídic	
Suport a la presó: l'experiència del MOC a Espanya	
Valoració de l'acció	
7. Històries i estratègies	122
Campanya de solidaritat internacional amb Sud-àfrica	
Seabrook – Wyhl – Marckolsheim: baules transnacionals d'una cadena de campanyes	
Marxes antimilitaristes internacionals	
Xile: les idees de Gandhi van encoratjar la gent a desafiar la dictadura xilena	
Israel: el New Profile aprèn de l'experiència dels altres	
Turquia: construint una cultura noviolenta	
Les aplicacions del «Teatre dels Oprimits» d'Augusto Boal	
Corea del Sud: reptes i assoliments de treballar amb la noviolència	
La comunitat de pau de San José de Apartadó, Colòmbia: una lliçó de resistència, dignitat i valentia	
El Bombspotting: cap a una campanya europea	
8. Exercicis per treballar la noviolència	156
Propietat intel·lectual	
Files de conflicte	
Pluja d'idees	
Denuncieu-ho	

Diàleg de gènere per a pacifistes	
10/10 estratègies	
L'arbre	
Els pilars del poder	
Espectre d'aliats	
Conseqüències de la por	
Joc de confiança de l'arbre i el vent	
Preses de decisions	
Espectre encreuat	
Joc de rol	
Teatre fòrum	
Eines per arrelar-se, protegir i bloquejar	
Espectre/Baròmetre	
9. Feu-ho vosaltres mateixos: com crear un manual_____	178
10. Glossari_____	180
11. Recursos_____	184

1. Sobre aquest manual i com utilitzar-lo

La Internacional de Resistents a la Guerra (IRG) ha publicat aquest manual, servint-se de les experiències de grups a molts països i de diferents generacions d'activistes. Al si de cada campanya noviolenta hi ha la iniciativa i el compromís dels activistes participants i la qualitat del missatge amb el qual volen arribar, un missatge que pot plantejar qüestions sobre com són les coses, despertar la gent de la resignació a allò que passa o podria passar, atreure aliats o exigir tenir vot en decisions que afecten les seves/nostres vides. Una de les idees fonamentals de les campanyes noviolentes és l'apoderament: el sentit de com podeu fer que passin coses, sobretot si us uniu a altres persones.

Hi ha moltes imatges dramàtiques de l'acció noviolenta. De fet, la capacitat de dramatitzar una qüestió és un dels punts forts de la noviolència; intenta fer que la gent vegi i obri sobre el que sovint passa desapercbut d'una manera conseqüent. No obstant això, aquesta dramatització no succeeix perquè sí. Es gesta: en grups o cèl·lules d'activistes, en debats, en sessions de formació, en la reflexió sobre experiències passades, en la planificació, en l'experimentació, en l'establiment de contactes. Per això aquest manual es basa en allò que alguns grups han fet i com ho han fet. No pretenem presentar un model definitiu, sinó suggerir mètodes que han funcionat en diversos contextos i que poden ser adaptats per activistes noviolents creatius a les pròpies situacions.

Així doncs, aquest manual és una selecció d'una gamma més àmplia de material disponible a la Internacional de Resistents a la Guerra o a Internet. Combina textos que presenten determinats temes, experiències i exercicis de grup. Aquesta part introductòria explica a grans trets què entenem per *noviolència*; la importància de la formació en noviolència; qüestions per al vostre grup, i uns quants exemples breus de noviolència

històrica. L'apartat 2 se centra en un cas concret d'opressió dins dels nostres moviments: la qüestió de gènere. L'apartat 3 presenta tasques i eines per organitzar i dinamitzar la formació. L'apartat 4 descriu campanyes i accions noviolentes, incloent-hi els programes constructius i el paper dels mitjans de comunicació. L'apartat 5 ofereix consells específics per a una organització efectiva en totes les fases. L'apartat 6 subministra casos i estratègies d'arreu del món.

Al llarg del Manual descrivim alguns dels avantatges de la noviolència en acció i donem exemples de com funciona. Si desconeu determinats termes del Manual, vegeu el glossari (apartat 9, p. 180).

L'apartat 7 dona exemples d'exercicis per treballar en la noviolència. Aquests exercicis de grup tenen com a objectiu aprofundir el coneixement que té un col·lectiu d'una qüestió i el coneixement mutu o bé ajudar el grup a ser més eficaç a l'hora de dur a terme accions i campanyes noviolentes. En general, els exercicis necessiten algú que els dinamitzi, és a dir, els presenti, expliqui què s'ha de fer i per què i mantingui el procés en marxa, animant les persones tímides a parlar i les extravertides a escoltar, sobretot en l'avaluació al final.

Esperem que els lectors copiïn parts d'aquest manual i les tradueixin o les transmetin als seus grups. Si ho feu, preneu-vos la llibertat d'adaptar el que hi ha escrit a les vostres necessitats. L'apartat 8 ofereix consell –i per tant estímulo– perquè adapteu el que trobeu aquí o al web de la IRG a la vostra situació.

L'apartat 10 conté alguns recursos seleccionats. Si trobeu en aquest manual alguna cosa especialment interessant, també podeu acudir al web de la IRG (http://wri-irg.org/wiki/index.php/Nonviolence_Handbook) per trobar-ne més informació. Hi trobareu versions més extenses d'alguns articles, altres articles i exercicis addicionals i molts més recursos. A la IRG intentem compartir en comptes de proporcionar recursos, la qual cosa implica que a altres persones els agradaria llegir el que heu après en les vostres experiències amb campanyes o formació noviolentes. Així doncs, contribuïu si us plau al web de la IRG. I si traduïu alguna part del Manual, envieu si us plau la vostra traducció a info@wri-irg.org perquè puguem afegir-la al web.

2. Introducció a la noviolència

Què és la noviolència i per què utilitzar-la?

Per què us interessa un manual sobre campanyes noviolentes? Segurament perquè voleu fer que passi alguna cosa, o potser perquè voleu impedir que succeeixi alguna cosa. Potser creieu que la noviolència pot oferir una alternativa a accions que generen hostilitat i a la llarga resulten estèrils, si més no des del punt de vista de provocar un canvi social. Potser voleu provar alguna cosa diferent o rebre alguns consells per millorar la manera com el vostre grup ja organitza accions i campanyes.

En aquest manual, la nostra definició bàsica de *noviolència* es basa en el desig d'aturar la violència –tant la violència física com el que s'ha anomenat *violència estructural* (privació, exclusió social i opressió)– sense engendrar més violència. No és una descripció definitiva, per tal com hi ha altres definicions més eloqüents, més filosòfiques, més específiques en el temps (és a dir, que van tenir molta importància en un moment i un lloc concrets) i personals, més aviat poètiques.

La noviolència pot implicar molt més que aquesta definició bàsica, incloent-hi un desig de canviar les relacions de poder i les estructures socials, una actitud de respecte per tota la humanitat o tota forma de vida, o fins i tot una filosofia de vida o teoria d'acció social. Us animem a investigar aquests àmbits. Descobrir les diferències d'èmfasi i compartir percepcions noves de la noviolència pot ser una experiència enriquidora en el context d'un grup que es prepara per emprendre accions noviolentes.

La gent té diferents motius per adoptar la noviolència. Alguns la defensen perquè la consideren una tècnica eficaç per aconseguir els canvis

socials desitjats; d'altres, perquè pretenen practicar la noviolència com un estil de vida. Aquí hi ha tot un espectre, amb moltes postures intermèdies. Aquestes diferències poden emergir durant una campanya, però generalment una declaració de principis o unes directrius específiques per a una campanya concreta (vegeu «Principis de l'acció noviolenta», p. 41, i «Directrius noviolentes») poden donar cabuda a persones amb actituds diverses.

Ara bé, determinades diferències en la manera d'entendre les coses poden ser una font de tibantor en una campanya i s'han d'airejar. Per exemple, hi ha qui addueix que caldria desplegar els mètodes noviolents per tal d'entaular un conflicte i guanyar; d'altres argumenten que una actitud noviolenta clau és buscar una solució que inclogui aquells qui avui són adversaris. El que és essencial quan sorgeix una discrepància així no és que els activistes debatin actituds bàsiques, sinó que arribin a acords sobre els aspectes que afecten la campanya. Aquest exemple concret (quan els uns volen guanyar i els altres busquen una solució inclusiva) influiria en les reivindicacions i en l'estratègia negociadora que els activistes participants en la campanya elaborin.

La qüestió dels danys materials pot ser motiu de divisió. Alguns activistes noviolents tracten d'evitar els danys materials mentre que uns altres creuen que són un cost que val la pena imposar a un oponent. A l'apartat 3 parlem del valor de les directrius de campanya o d'acció. Potser caldria debatre les actituds sobre un tema com els danys materials a l'hora de traçar aquestes directrius. No convé posposar aquest debat fins que l'acció ja estigui en marxa. Per a algunes persones, l'acció noviolenta significa evitar la conducta hostil envers els adversaris, potser fins i tot buscar allò que hi ha de bo en tothom, mentre que altres activistes noviolents poden procurar avergonyir un adversari, o titllar-lo de criminal de guerra, torturador, racista o corrupte. La qüestió de llançar insults o desqualificatius es pot recollir perfectament en les directrius per a una acció, però les diferències subjacents i les possibles combinacions d'actituds es poden debatre en molta més profunditat en els «grups d'afinitat» de

què es parla a l'apartat sobre la preparació per a l'acció noviolenta (vegeu «Grups d'afinitat», p. 93). Aquests grups pretenen ser un espai segur per revelar dubtes, però també per a l'aprenentatge mutu. Els membres del grup d'afinitat poden prendre una frase comunament associada amb l'acció noviolenta –com ara «dir la veritat al poder»– i que cadascú expliqui què significa per a ell i quines qüestions planteja, compartint així idees i aprofundint en com entenen els altres allò que tracten de fer plegats.

Una actitud comuna dels activistes noviolents és que volem que les nostres activitats siguin una expressió del futur que ens proposem crear: això es podria encarnar en el que Mohandas Gandhi va anomenar *programa constructiu* (vegeu «El programa constructiu», p. 53), però també en la idea que nosaltres/el moviment siguem pau, que la nostra conducta reflecteixi el món que volem. Quan fem servir frases com ara «dir la veritat al poder», «afirmar la vida» o «respectar la diversitat», invoquem valors fonamentals que són per si mateixos una font de força per a nosaltres i un punt de contacte amb aquells als qui volem arribar.

Com funciona la noviolència?

La noviolència reforça una campanya de tres maneres:

1. *Entre els participants en una campanya.* Fomentant la confiança i la solidaritat entre els participants, els quals (en el millor dels casos) es posen en contacte amb les fonts de la seva pròpia força per saber com actuar en cada situació. Moltes persones no s'adonen de com poden ser de creatives fins que reben el suport dels altres quan intenten una cosa nova.
2. *En relació amb l'adversari d'una campanya.* La noviolència té com a objectiu inhibir la violència d'un adversari o procurar que la repressió noviolenta li sigui políticament contraproductiu. A més d'això, pretén minar els pilars del poder d'una institució opressor (vegeu els exercicis «Els pilars del poder» p. 165 o «Espectre d'aliats», p. 166). En comptes de tractar els treballadors dels nostres

oponents com a eines inanimades, la noviolència intenta obrir-los possibilitats perquè es replantegin les seves opcions.

3. *En relació amb altres encara no implicats.* La noviolència canvia la qualitat de la comunicació amb els espectadors o els aliats, gent que encara no es preocupa pel tema o que encara no hi participa activament, persones que poden ser aliats en el futur (vegeu l'exercici «Espectre d'aliats», p. 166).

El pioner de l'estudi de la noviolència va ser Gene Sharp, que va suggerir quatre mecanismes de canvi en els qui s'oposen a una lluita noviolenta: *a)* conversió: de tant en tant una campanya els convencerà perquè adoptin el seu punt de vista; *b)* coacció: de vegades una campanya pot coaccionar els adversaris a fer-se enrere sense convèncer-los de les perspectives dels activistes sobre què està bé i què està malament; *c)* conciliació: quan un adversari busca una manera d'acomodar una campanya, de fer concessions sense atorgar tot allò que els activistes reclamen ni renunciar al poder; *d)* desintegració: un mecanisme que Sharp va afegir després del 1989, quan els règims alineats amb la Unió Soviètica havien perdut tanta legitimitat i tenien tan poca capacitat de renovar-se vius i tangibles, de dissenyar estratègies de campanya i de preparar i valorar una acció. El que escrivim es basa fermament en la pràctica dels moviments socials, i sobretot en les nostres pròpies experiències amb els moviments per la pau, antimilitaristes, antinuclears que, davant del desafiament de la força de la gent, es van desintegrar. (Per a més informació, vegeu «Formes d'acció noviolenta», p. 60.)

Els estudis sobre la noviolència tendeixen a fixar-se més en l'èxit final d'un moviment, sobretot la influència que ha aconseguit exercir sobre els qui detenen el poder. Aquest manual, però, se centra més a observar els processos que intervenen a l'hora de planificar campanyes, de fer que els problemes esdevinguin i de justícia social de diversos països.

«La meva primera experiència d'entrenament va ser per a l'acció del 15 de maig a Israel el 2003. Jo era un objector de consciència xilè que participava en campanyes contra el militarisme des de feia uns quants anys. L'entrenament va ser veritablement apoderador per a mi, i vaig tornar a casa amb l'impuls de compartir el que havia après i la convicció que, si volíem reeixir en les nostres accions, era imprescindible entrenar-nos. En les accions següents que vam fer no solament tot el grup era dret davant de la caserna militar, sinó que a més hi havia un grau més elevat de risc a causa del nivell més alt de confiança que posseïem, perquè ens havíem preparat i entrenat per a això.» JAVIER GÁRATE

Entrenament en noviolència

No diem pas que necessiteu entrenament en noviolència abans de sortir al carrer i subjectar una pancarta o repartir fullets. Si més no, a la majoria dels països. Malgrat tot, el procés sencer que coneixem com entrenament en noviolència –analitzar qüestions, preveure alternatives, formular reivindicacions, desenvolupar una estratègia de campanya, planificar accions, preparar accions, valorar accions o campanyes– pot augmentar la repercussió que el vostre grup té en els altres, ajudar-vos a funcionar millor en l'acció i a afrontar més bé els riscos i els problemes que planteja, i eixamplar els horitzons de la vostra acció. Bàsicament, l'entrenament noviolent ajuda a crear un espai segur per provar i desenvolupar idees noves o per analitzar i valorar experiències.

L'entrenament noviolent pot ajudar els participants a formar una entesa comuna de l'ús de la noviolència en campanyes i accions. És una experiència educativa participativa en la qual podem aprendre habilitats noves i desaprendre conductes destructives i opressives que la societat ens ha inculcat. L'entrenament en noviolència pot enfortir un grup, desenvolupant un vincle comunitari mentre la gent aprèn a treballar millor junta

i aclareix les seves intencions. L'entrenament en noviolència pot ajudar-nos a entendre i desenvolupar la força de la noviolència. Dóna l'oportunitat de compartir preocupacions, temors i sentiments i de debatre el paper de l'opressió en la nostra societat i en els nostres grups. Individualment, la formació contribueix a augmentar l'autoconfiança i a aclarir les nostres interaccions personals. L'objectiu de l'entrenament noviolent és apoderar els participants perquè s'impliquin d'una manera més efectiva en l'acció col·lectiva. Aquest procés inclou diversos exercicis i mètodes de formació, alguns dels quals s'inclouen en aquest manual a l'apartat 7.

L'entrenament noviolent pot preparar la gent per a la participació en l'acció noviolenta directa, ensenyar tècniques de desenvolupament d'estratègies i les habilitats necessàries per participar en l'estratègia, i treballar en processos de grup i en qüestions d'opressió. Els entrenaments noviolents es fan servir sovint per preparar la gent per a accions concretes, per conèixer el guió, per desenvolupar un pla i posar-lo en pràctica, per entendre els aspectes jurídics i més coses. Són una oportunitat perquè un col·lectiu fomenti la solidaritat i desenvolupi grups d'afinitat. Per mitjà del joc de rols (vegeu l'exercici «Joc de rol», p. 171), la gent pot aprendre què poden esperar de la policia, dels funcionaris, d'altra gent que intervé en l'acció i de si mateixos. Pot ajudar-los a decidir si estan preparats per participar en l'acció.

Els entrenaments noviolents poden abastar des d'unes hores fins a uns quants mesos, depenent de factors com les necessitats i la cronologia de la campanya, les metes de la formació, i l'experiència i la disponibilitat dels participants i dels formadors. (Vegeu «Tasques i eines per organitzar i dinamitzar cursos de formació», p. 36, per a més informació sobre la planificació de tallers de noviolència.)

La funció dels formadors

Un formador en noviolència és algú que pot dinamitzar un grup a través d'un procés d'aprenentatge. Un formador ha de tenir coneixements sobre els temes de la formació, però no ha de ser un setciències. La seva meta

és guiar els participants perquè desenvolupin les pròpies idees, no dir a la gent què ha de pensar i què ha de fer.

Sabem que no tots els grups i les comunitats que volen formació en noviolència disposen de formadors locals. Però quan la gent entén quines habilitats es necessiten per dirigir un curs de formació, potser s'adona que ja ha adoptat algunes d'aquestes aptituds i les ha utilitzat en diferents contextos. Podeu nomenar un equip de formació integrat per codinamitzadors que junts poden aportar les seves habilitats i la seva experiència. Si és possible, l'equip de formació hauria de reflectir els participants, i constar d'homes i dones i de persones d'edats i orígens ètnics diversos.

Els formadors requereixen:

- Bones habilitats en processos de grup i coneixement de les dinàmiques de grup. És missió del formador procurar que tothom hi participi i se senti capaç de compartir idees i experiències.
- Coneixement d'accions i campanyes noviolentes. Si ningú no té experiència, el formador ha de fer servir estudis de casos i exercicis per ajudar el grup a aprendre.
- Aprendre com i quan utilitzar els exercicis adients, prenent consciència de les necessitats i els estils dels grups.

Possibles temes per a l'entrenament en noviolència:

- Història i filosofia de la noviolència i pràctica de l'acció noviolenta.
- Vèncer l'opressió, dinàmiques ètniques/racials i de gènere (vegeu l'apartat 2 i «Recursos» a l'apartat 10).
- Desenvolupament d'estratègies de campanya (vegeu l'apartat 3).
- Presa de decisions per consens i presa de decisions ràpida (vegeu «Treball en grup», p. 93, i l'exercici «Presa de decisions», p. 98).
- Què és un grup d'afinitat i funcions dins del grup (vegeu «Grups d'afinitat», p. 93, i «Papers durant, abans i després d'una acció», p. 112).

- Habilitats com treball jurídic i amb els mitjans de comunicació (vegeu «Suport jurídic», p. 114, i «El paper dels mitjans de comunicació», p. 64).

Vosaltres i el vostre grup

Aquest manual s'ha escrit per a grups, potser un grup que s'ha unit per una causa concreta o amb un tema concret, potser un grup basat en l'amistat o l'afinitat en allò que penseu del món, potser fins i tot un grup format per a una ocasió. Fins i tot una postura individual acostuma a necessitar suport col·lectiu. L'apartat de campanyes del Manual (vegeu l'apartat 5) és més útil per a aquells grups que tenen intenció de mantenir-se units a llarg termini, mentre que l'apartat sobre preparació per a l'acció (vegeu l'apartat 6) podria ser més adequat per a aquells que s'uneixen per a un esdeveniment concret.

Els grups forts de persones que es mantenen unides, que treballen bé juntes i que es donen suport mutu donen força a un moviment. Els grups s'uneixen de moltes maneres diferents, i els que són més efectius i agradables tendeixen a tenir alguna cosa distintiva, alguna marca de la seva creativitat, alguna característica que els fa prosperar. Això ve de les combinacions especials que es donen dins d'un grup i de l'equilibri particular al qual arriba el col·lectiu entre els diversos desitjos i talents dels seus membres.

Aquest apartat ofereix determinades perspectives que podríeu considerar com a membres del grup, algunes de les quals el col·lectiu debatrà per prendre una decisió seriosa i unes altres es desenvoluparan.

Enfortir un grup

El primer punt és veure quanta importància concedeix la gent a la manera com funciona el grup i a les seves actituds. Això sol pot ser una

font inesgotable de conflicte! Cal fer equilibris, com ara entre aquells qui s'impacienten amb el debat i volen imperiosament «sortir» i «fer» i aquells qui volen més claredat, tant sobre els objectius, sobre estar preparats per exposar un argument en públic, a qui hauria d'intentar arribar el grup i les formes d'acció que hauria de considerar, o sobre com organitzar-se i funcionar. D'alguna manera, un grup nou ha de fer tot el que pugui per trobar el seu camí i la seva direcció general, un terme mitjà entre la gent que estira en direccions diferents. Si el grup té molta energia i iniciativa, els subgrups poden ocupar-se de temes concrets. Si el col·lectiu aplega persones amb filosofies o actituds polítiques oposades, cal identificar-ho i fer-ne una font de força en comptes d'un obstacle a la creativitat.

Tant si el vostre grup és gran i obert com petit i limitat en afinitat (vegeu «Grups d'afinitat», p. 93), us interessa que els nous se sentin ben rebuts i que tothom es vegi capaç de contribuir. Això planteja problemes de diversitat cultural, de conducta opressiva, de dinàmiques de classe, raça i gènere, i de poder dins del grup. Fer front a aquests problemes pot ser una font de tensió, però no afrontar-los pot ser encara pitjor. Hauréu de trobar maneres d'abordar aquestes qüestions en un ambient de suport. L'apartat 3 sobre el gènere n'ofereix alguns exemples.

En general, és útil per a un grup que té intenció de restar unit organitzar algunes sessions especials a més de les reunions habituals, o reservar un espai en les reunions ordinàries per fer alguna cosa una mica diferent. De vegades, això podria tenir un enfocament pràctic, com ara compartir habilitats, el desenvolupament d'una campanya o fins i tot una atenció més acurada a un tema concret de campanya. Altres vegades es podria enfocar més cap al grup, com ara activitats que fomenten la relació (fer pancartes, cantar) o maneres de millorar el funcionament del col·lectiu.

Examinar les diferències

Un grup d'acció noviolenta també es beneficiarà en algun moment de considerar algunes de les qüestions relacionades amb el terme *noviolència*, entre les quals les formes de la noviolència i les seves repercussions, valors, actituds i metes. Qualsevol qüestió que afecti les conviccions fermament arrelades dels membres del grup s'ha d'abordar amb respecte per les diferències, aspirant no tant a establir una postura de grup com a compartir percepcions i perspectives. El sol fet d'entendre's millor els uns amb els altres reforçarà el que tracteu de fer junts.

Prenem la qüestió de la noviolència per si mateixa. Un compromís amb la noviolència pot ser un factor d'unió per a un grup, però no necessàriament; sovint hi ha divisions, sobretot entre els disposats a utilitzar la noviolència per a uns fins concrets i els qui l'esgrimeixen com una filosofia transcendental. Suggerim que s'abordin algunes qüestions amb una declaració de principis col·lectiva (vegeu «Principis de l'acció noviolenta», p. 41, i «Directrius de noviolència», p. 42), però fins i tot un grup que expressa un compromís amb l'acció noviolenta tindrà idees preconcebudes sobre altres aspectes tant positius com negatius de la noviolència. Un bon debat al voltant d'aquestes qüestions podria ser estimulants i fins i tot inspirador, però un de no tan bo pot agreujar les tensions i la frustració.

Una manera relativament segura d'examinar les diferències és un baròmetre de valors, també conegut com a *exercici d'espectre*. Algú elabora una sèrie de preguntes per estudiar diferents actituds, accions i factors. Les preguntes es plantegen al grup, i la gent es mou sobre dos eixos: un, és o no és noviolència, i l'altre, jo ho faria o no ho faria. Això es pot convertir després en «Jo voldria o no voldria formar part d'un grup que fes això». (Vegeu l'exercici «Espectre/Baròmetre», p. 176.)

Una pregunta com ara «què tracta d'aconseguir el vostre grup?» pot tenir una resposta senzilla, però cada persona del col·lectiu pot tenir objectius addicionals. La gent pot veure's impulsada a participar en un grup seguint línies de pensament o de sentiment molt diferents. Una cosa tan

simple com un exercici de presentació per parelles pot ser un bon començament per permetre explicar a la gent què els ha motivat.

En general, aquest manual no es fixa gaire en la perspectiva a partir de la qual participeu en l'acció, més enllà d'una idea bastant àmplia de transformació social. Aquestes perspectives variaran en gran manera d'un grup a un altre i en contextos diferents. L'important no és establir una uniformitat, sinó entendre i fins i tot apreciar les diferents maneres de veure les coses. En particular, si el vostre grup es planteja alguna cosa arriscada, necessiteu temps per preparar-vos com cal, entendre les diverses actituds que cadascú aporta a l'acció i les vostres preferències sobre com respondre al risc.

La vostra manera d'entendre el context en el qual actueu afecta la vostra elecció dels mètodes. De vegades els teòrics distingeixen entre formes convencionals i no convencionals d'acció. Tanmateix, el context pot canviar tot això. En una societat tancada, el sol fet de «dir el que no es pot dir» o de «trencar el silenci» per mitjans molt convencionals pot tenir una repercussió enorme, fins i tot explosiva o potser catalítica. No obstant això, en altres contextos, l'acció no convencional –com la desobediència civil o les vagues– es pot haver contingut o normalitzat. Sigui perquè els no participants no en fan cas perquè pensen «oh, ja hi tornen a ser els de sempre», sigui perquè els mateixos participants s'han encallat en una forma d'acció que ha esdevingut rutinària. Alguns teòrics dels moviments socials (vegeu Doug McAdam, Sidney Tarrow i Charles Tilly, *Dynamics of Contention*, Cambridge University Press, 2001, p. 7-9) han suggerit que acció transgressiva i continguda és una distinció més útil que acció convencional/no convencional perquè reconeix la repercussió diferent que diverses formes d'acció poden tenir en contextos diferents. Algunes de les diferències dins del vostre grup (per exemple, en les actituds envers l'activitat il·legal) poden derivar-se de diferents anàlisis del context per a la vostra acció. (Per a més informació sobre contextos, vegeu «Emissió del missatge de protesta», p. 76, i «Com abordar l'estrès i la tensió de prendre posició», p. 83.)

Què voleu?

Com a activistes, heu de pensar què voleu d'un grup. Voleu un grup que capti una gran diversitat de gent? Voleu un grup amb gent que comparteixi moltes actituds i conviccions i que les manifesti fermament? Hi ha alguna manera de combinar-los tots dos? Per exemple, podríeu formar part d'un grup d'afinitat que promogués la noviolència en el context d'una campanya més àmplia?

Fins que el vostre grup comenci a actuar, no sabreu quanta repercussió podreu tenir. Normalment els grups no calculen les possibilitats que poden obrir fins que surten a l'escena pública. Només 14 dones van prendre part en la primera manifestació de Las Madres de la Plaza de Mayo a Buenos Aires; altres moviments influents van començar amb un nombre encara més reduït. Algunes accions modestes i senzilles han tingut unes conseqüències molt més grans del que es podia imaginar. No obstant això, també s'ha de reconèixer que moltes accions tenen conseqüències molt més minses. Un grup d'acció no violenta ha de ser conscient de tot el seu repertori d'actuació, tenir un propòsit ben definit i ser capaç d'analitzar el context en el qual actua. Aquest manual, per tant, inclou material sobre com preparar-se per a l'acció, com muntar una campanya i com valorar el que s'ha fet.

Usos de la noviolència al llarg de la història

Fixeu-vos en la història del vostre país i hi trobareu episodis d'acció no violenta: manifestacions, vagues, boicots o altres formes de no-cooperació popular. Les causes variaran: pels drets dels treballadors i dels pagesos, llibertat per als esclaus, el dret de vot per a les dones o la gent sense béns, per la igualtat racial, per la igualtat de gènere, per la llibertat de l'ocupació. En resum, les causes abracen una gran diversitat de formes d'injustícia i domini. Malgrat tot, no va ser fins al segle xx –i sobretot les campanyes de Mohandas Gandhi a Sud-àfrica i l'Índia– que els mo-

viments van debatre l'acció noviolenta com una estratègia intencionada per a la transformació social.

Gandhi estava convençut que la noviolència tenia una força especial, tant en la seva incidència en la gent que empenia l'acció com en aquells als quals es dirigia l'acció. Va veure que la solidaritat social pot vèncer els esforços per dominar, explotar o oprimir un poble. També creia que no n'hi havia prou d'oposar-se a un adversari culpant-lo de tot, sinó que la gent ha de fixar-se en les seves responsabilitats i en la seva conducta. No solament s'ha de reivindicar la llibertat i la justícia, sinó que també s'han de practicar i han de ser la base sobre la qual es construeix un moviment. Gandhi va escriure un munt d'articles que desenvolupaven les seves idees sobre la noviolència. No va ser el primer a observar que aquells qui governen depenen de la cooperació dels governats, però en va fer un punt clau de les seves estratègies de resistència civil: «el primer principi de la noviolència –va escriure– és la no-cooperació amb tot el que sigui humiliant». Gandhi no va ser el pensador més metòdic de la noviolència –preferia parlar de la seva experiència com a «experiments amb la veritat»–, però va insistir en determinats fonaments. Un era la necessitat que les campanyes conservessin una disciplina noviolenta. Un altre era la importància fonamental de l'activitat constructiva dirigida a resoldre els problemes entre la població (per a més informació, vegeu «El programa constructiu», p. 53). Per Gandhi en el context de l'Índia colonitzada, aquest programa constructiu s'estenia fins a incloure la reducció de l'hostilitat interreligiosa, l'oposició a la discriminació per raons de gènere o de casta, la lluita contra l'analfabetisme i la ignorància en temes de salut i el foment de l'autosuficiència en la producció d'aliments i de roba.

La majoria dels participants en les campanyes que Gandhi va posar en marxa compartien només alguns dels seus principis; estaven disposats a fer servir la noviolència per alliberar l'Índia del colonialisme britànic, però pocs adoptaven el ple compromís de Gandhi amb la noviolència com un estil de vida. De fet, la majoria dels líders polítics convencionals donaven només una importància simbòlica al programa constructiu. Aquest model

s'ha repetit sovint: l'acció noviolenta ha estat efectiva quan l'han utilitzat moviments amplis en els quals la majoria dels participants accepta en la pràctica la noviolència com l'estratègia adequada per a la seva situació però només una minoria expressa un compromís filosòfic. L'exemple de la lluita per la independència índia va tenir una influència enorme en els moviments posteriors contra el colonialisme, sobretot a l'Àfrica; en una gran diversitat de contextos, la gent va començar a estudiar què és el que fa que la noviolència sigui efectiva i com es pot utilitzar encara amb més èxit. Seixanta anys després de la mort de Gandhi, els activistes noviolents continuen «experimentant amb la veritat» i s'ha desenvolupat una esfera que estudia què fa que la noviolència sigui efectiva.

Què funciona on

L'estil de noviolència varia molt segons quin sigui el context. Des que es va encunyar el terme *força de la gent* quan es va enderrocar el règim de Marcos a les Filipines el 1986, i sobretot des de la caiguda de Milošević a Sèrbia el 2000, alguns observadors han parlat d'un *model d'acció*, referint-se a l'acció noviolenta popular que va enderrocar un règim corrupte i autoritari que intentava guanyar les eleccions de manera fraudulenta. Per descomptat que hi ha similituds entre la caiguda de Milošević i alguns episodis de força de la gent en altres indrets. De fet, alguns dels serbis que van utilitzar la noviolència d'una manera tan creativa contra Milošević s'han compromès ara en la formació d'altres moviments. Tot i això, en cada situació, els moviments han de fer la pròpia anàlisi de què és adequat i què funcionarà.

Molta gent es mostra escèptica sobre el poder de la violència contra règims arrelats i brutals. En aquestes situacions és probable que qualsevol resistència sigui difícil. La noviolència no ofereix una solució ràpida en aquesta mena de situacions, com tampoc la lluita armada. Alguns moviments idealistes que han recorregut a la lluita armada s'han trobat cada cop més allunyats de la població, han hagut de dependre de l'extorsió i els segrestos per mantenir-se i, comptat i debatut, han degenerat en

bandes armades. La noviolència pretén funcionar d'una manera diferent. Ampliant els espais socials que un moviment pot ocupar, i expressant allò que el règim no vol que es digui, els processos de canvi profund poden posar-se en marxa. La noviolència enfront de la tortura, les «desaparicions» i els esquadrons de la mort a diverses regions d'Amèrica Llatina els anys 1970 i 1980 es proposava reconstruir una solidaritat social que fos capaç de vèncer la por.

A l'antic bloc soviètic, molts es miraven la resistència amb cautela per no provocar la repressió o la intervenció militar soviètica. El 1970, quatre vaguistes de Gdansk (Polònia) van morir a trets; així doncs, quan es va fundar Solidarnosc el 1980, els vaguistes de Gdansk van evitar els enfrontaments al carrer i van optar per tancar-se a les seves drassanes. Aspiraven a una societat diferent, però aquesta vegada van limitar les seves reivindicacions a un primer pas essencial: el reconeixement de sindicats lliures. Era un objectiu limitat darrere del qual es podien unir tots els treballadors polonesos. Els intel·lectuals d'aquell país ho van qualificar com «la revolució autolimitada». Malgrat tanta cautela, la força mobilitzadora de Solidarnosc va espantar prou el règim perquè imposés la llei marcial i empresonés molts activistes. Però, al cap de pocs anys, va arribar el moment d'anar més enllà d'aquests límits autoimposats, fer altres reivindicacions i provar formes més provocatives d'acció noviolenta, no solament a Polònia sinó arreu del bloc soviètic.

La majoria dels lectors d'aquest manual viuen en societats que tenen més llibertat d'expressió que el comunisme soviètic o les dictadures militars d'Amèrica Llatina, però on els activistes es queixen de l'apatia social que es dona quan el públic és bombardejat amb imatges que tracten de fer-nos comprar més. El més probable és que en les nostres societats la violència s'amagui o s'accepti com l'estatu quo, tal com són les coses; inclou des de les múltiples formes de violència d'estat fins a les armes de destrucció massiva, la violència de la marginació social i de la devastació mediambiental i la violència dels titellaires que mouen els fils arreu del planeta.

En aquestes situacions, els moviments socials tenen una àmplia gamma d'accions, i límits que canvien contínuament: accions que van ser innovadores ahir han esdevingut avui simplement rutinàries. Fins i tot s'ha assimilat el que era transgressor.

El paper dels pacifistes

Nosaltres, a la IRG, adoptem la noviolència com a principi. Reconeixem que aquest compromís ens converteix en minoria i ens obliga a treballar amb gent que no necessàriament comparteix els nostres principis pacifistes. Volem mirar més enllà de la retòrica o de les tàctiques de xoc a curt termini per desenvolupar formes de noviolència activa que posin en dubte els sistemes d'opressió i tractin de construir alternatives. Això comporta definir uns objectius que convencin un sector de població més ampli que només el dels pacifistes o antimilitaristes a més de fer servir mètodes i formes d'organització que siguin atractius per a persones que no necessàriament tenen una filosofia pacifista.

Per tal com els pacifistes ens neguem a recórrer a la violència per assolir els nostres objectius, hem d'esmerçar la nostra energia creativa a intentar desenvolupar alternatives noviolentes. Històricament, els pacifistes han tingut un paper fonamental i innovador en els moviments socials, desenvolupant mètodes d'acció noviolents tant en l'àmbit estratègic com en formes d'organització. Per exemple, les primeres marxes per la llibertat als Estats Units contra la segregació racial dels anys 1940 van ser una iniciativa pacifista, com també ho va ser l'acció directa noviolenta britànica contra les armes dels anys 1950. L'ús creatiu de la noviolència d'aquests grups va obrir espais per a un ús molt més estès de la noviolència per part dels moviments de masses que van venir després. Més endavant va arribar la introducció dels entrenaments en noviolència, al començament preparant la gent per al tipus de violència amb què es podia trobar en protestes noviolentes. Posteriorment l'entrenament noviolent ha tingut un paper fonamental en la promoció de formes més participatives d'organització de moviments.

Gandhi i Martin Luther King Jr. van esdevenir unes figures tan imponents dins dels seus moviments que a algunes persones els fa l'efecte que la noviolència reeixida depèn d'un lideratge carismàtic. Però per a nosaltres, a la IRG, l'acció noviolenta és una font d'apoderament social que potencia les competències de tots els participants sense dependre de líders sobrehumans. Per tant, hem defensat formes més participatives de presa de decisions, hem fomentat l'adopció de formes d'organització basades en grups d'afinitat (vegeu la p. 93) i hem ampliat la formació en noviolència (vegeu la p. 36) perquè inclogui eines per valorar i desenvolupar estratègies participatives.

Organització

Pot semblar de vegades que la noviolència passa perquè sí, que milers de persones convergeixen per fer alguna cosa. Però generalment això requereix organització, sobretot si l'acció no es limita a una reacció a algun esdeveniment publicat a tots els mitjans de comunicació sinó que és un pas d'una campanya, un esforç per establir una agenda per al canvi social. La imatge vista des de fora pot ser la d'un conjunt de persones més o menys homogeni. Però, de més a prop, es veu que el moviment consta de diverses xarxes que s'estenen per mitjà dels integrants particulars, de diferents organitzacions amb els propis temes i prioritats, de diverses campanyes interrelacionades que aborden aspectes diferents d'un problema. Les actituds noviolentes, els mètodes d'organització i les formes d'acció potencien la capacitat d'aquests elements diversos per actuar concertadament i captar partidaris nous.

Estudi de casos: entrenaments noviolents en el moviment de drets civils dels EUA

El 1942, uns pacifistes radicals van fundar la Comissió d'Acció Noviolenta del Fellowship of Reconciliation, la qual entrenava equips perquè proveïssin lideratge en la tasca antiracista i antimilitarista. D'aquí va sorgir el Congrés d'Igualtat Racial (Congress of Racial Equality, CORE), que el 1945 es va convertir en la primera organització que desenvolupava entrenaments en noviolència de preparació per participar en el moviment de drets civils.

Durant deu anys, començant el 1947, el CORE va impartir tallers de formació d'un mes a Washington D.C. Els participants van aprendre teories i habilitats de noviolència i organització, amb l'objectiu de posar fi a la segregació a l'àrea de la capital.

En les primeres fases del moviment de drets socials, la Conferència de Líders Cristians del Sud va basar la seva preparació per a les campanyes d'acció noviolenta (com el boicot dels autobusos de Montgomery del 1956) en tradicions religioses afroamericanes. En reunions multitudinàries celebrades en esglésies locals, Martin Luther King Jr. i altres van allisonar sobre la noviolència. El cant i l'oració van enfortir l'esperit comunitari i la disciplina noviolenta. Quan la desobediència civil va esdevenir una part crucial del moviment de drets civils, la formació va incloure jocs de rol i la firma d'un compromís de continuar sent noviolent.

Va caldre molt entrenament per preparar els activistes de drets civils per a la violència que trobarien al sud. Els participants en l'Estiu de la Llibertat del 1964 al Mississipí van començar amb un entrenament de dues setmanes de durada. La Campanya dels Pobres del 1968 va incloure programes d'entrenament per a manifestants, oficials i gent de suport.

Extret de «Decades of Nonviolence Training: Practicing Nonviolence», de Joanne Sheehan, a Nonviolent Activist, juliol-agost del 1998.

www.warresisters.org/nva0798-4.htm

Estudi de casos: Otpor: la força de la gent a Sèrbia

En menys de dos anys des de la fundació el 1998, el grup de joves serbis Otpor (*resistir*) va tenir un paper fonamental en l'enderrocament de Slobodan Milošević. Inicialment la seva campanya tenia com a finalitat canviar les actituds envers la resistència a Milošević, per exemple, fent servir tàctiques guerrilleres noviolentes de comunicació (grafits, teatre al carrer, etc.), sovint emprant l'humor per captar l'interès i reduir la por. Van anar exercint pressió sobre l'oposició democràtica dividida i van trobar punts d'unió per combatre Milošević i per minar els pilars del seu poder.

Els tallers de formació en noviolència van tenir un paper important a l'hora de difondre una consciència de com podien debilitar el règim. Quan Milošević va intentar robar les eleccions, ja estaven en situació de desemascarar-lo i finalment d'aturar-lo. Quan la multitud va envoltar l'edifici del Parlament, la policia no va fer res per dispersar-la. La imatge més cèlebre és la d'una excavadora endinsant-se al Parlament, sense que la policia intervingués per impedir-ho. Milošević va dimitir l'endemà mateix.

Otpor havia tingut un paper crucial en fer un pas necessari per democratitzar Sèrbia –deposar Milošević–, però el camí posterior cap a la democràcia ha resultat decebedor.

Recursos:

Bringing Down a Dictator, DVD, 60 minuts, una producció de York Zimmerman Inc., Washington, D. C., EUA.

Albert Cevallos, *Whither the Bulldozer?: Nonviolent Revolution and the Transition to Democracy in Serbia*. Informe especial núm. 72 de l'US Institute of Peace. Es pot descarregar des de: www.usip.org.

El web del Centre d'Acció Noviolenta Aplicada. A «Estratègies» es recullen articles d'activistes d'Otpor i d'altres sobre la seva estratègia i tàctiques:

<http://www.wri-irg.org/fr/node/8519>

3. Gènere i noviolència

Les guerres cessaran quan els homes es neguin a lluitar... i les dones es neguin a aprovar-ho. – JESSE WALLACE HUGHAN, fundador de la Lliga de Resistents a la Guerra

Pot semblar simple i evident que volem que tant homes com dones participin en les nostres lluites contra la guerra i la injustícia. No obstant això, si volem aprofitar al màxim els talents, l'energia i les idees de la gent, hem d'aplicar la consciència de gènere a la manera d'organitzar-nos, de dissenyar les nostres campanyes i de dirigir el nostre entrenament per a l'acció.

Per què? Perquè el gènere, les definicions de les nostres societats dels rols masculins i femenins, de masculinitat i feminitat, ens influeixen a tots. I les tradicions socials que han construït la masculinitat com a dominant, agressiva i determinant i la feminitat com a feble, submissa i servil ens han afectat profundament. La consciència de gènere ens ajuda a procurar que en les nostres accions i campanyes noviolentes no perpetuem les mateixes injustícies que tractem d'aturar.

En les campanyes antimilitaristes, la consciència de gènere i l'anàlisi basada en el gènere són també eines valuoses per crear una estratègia eficaç. El gènere és un element present a tots els conflictes. Pot ser que no en sigui la causa, però les diferents idees de masculinitat i feminitat formen part intrínseca del perquè i com lluita la gent. Els sistemes militars es basen perquè funcionin sobre unes determinades idees i supòsits respecte als rols masculins i femenins. Si volem crear estructures noviolentes i sistemes per resoldre conflictes, haurem de crear expectatives i supòsits nous sobre el gènere.

En aquest apartat incloem conceptes i exercicis perquè us ajudin a incorporar la consciència de gènere en la vostra formació i a examinar les vostres campanyes i accions noviolentes des del punt de vista del gènere.

Què és el gènere?

El gènere és una construcció social d'idees que defineix els rols, les creences i actituds, les imatges, els valors i les expectatives dels homes i les dones. Contribueix en gran manera a les relacions de poder, no solament entre homes i dones, sinó també dins de cada grup; això dóna lloc a molts problemes socials. Cultures diferents tenen idees diferents sobre el gènere, sobre què és adequat que els homes i les dones facin i siguin. El gènere no solament canvia d'una cultura a una altra, sinó que a més pot alterar-se amb el temps, o pot transformar-se dins d'una cultura durant una situació de crisi.

Quina diferència hi ha entre gènere i sexe?

El sexe es refereix a les diferències biològiques naturals entre homes i dones. Si bé moltes d'aquestes diferències són clares i immutables, fins i tot algunes diferències biològiques poden variar. El gènere, en canvi, és constituït en gran part pels ideals culturals, les creences, les imatges i les expectatives sobre la masculinitat i la feminitat en una societat determinada.

Quina relació té el gènere amb el poder i la justícia?

En moltes cultures, les experiències i les perspectives dels homes són enteses com la norma. La conducta masculina heterosexual, sigui quina sigui la manera de definir-la, es pren com a model. L'exercici del poder, sobretot en públic, es considera masculí. En la majoria de cultures, se suposa que els homes són els líders de la família, de la comunitat i de la societat mentre que les dones són les seguidores que els donen suport. Aquests supòsits